

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ВПЛИВУ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ НА РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

THE METHODOLOGICAL APPROACHES TO ESTIMATING THE INFLUENCE OF INSTITUTIONALIZATION ON THE LEVEL OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Метою дослідження стало обґрунтування методичних підходів до оцінки впливу інституціоналізації на рівень економічного розвитку країни. Оцінити вплив інституціоналізації на рівень економічного розвитку країни досить важко. Найбільш повно і якісно це можна зробити використовуючи компаративні економічні дослідження. На думку автора, найбільш комплексно та системно оцінюється вплив інституціоналізації на рівень економічного розвитку країни за допомогою The Global Competitiveness Index.

Ключові слова: інституціоналізація, національна економіка, економічний розвиток, компаративні системи, методичні підходи, інституції, інституціональне середовище.

Целью исследования стало обоснование методических подходов к оценке влияния институционализации на уровень экономического развития страны. Оценить влияние институционализации на уровень экономического развития страны довольно трудно. Наиболее полно и качественно это можно сделать используя компаративные экономические исследования. По мнению автора, наиболее комплексно и

системно оценивается влияние институционализации на уровень экономического развития страны с помощью The Global Competitiveness Index.

Ключевые слова: институционализация, национальная экономика, экономическое развитие, компаративные системы, методические подходы, институты, институциональная среда.

The purpose of study was to substantiate methodological approaches to assessing the impact of institutionalization on the level of economic development of the country. It is difficult to assess the impact of institutionalization on the level of economic development of the country. The most complete and qualitative this can be done using comparative economic research. In author's opinion, the most comprehensive and systematic assessment of the impact of institutionalization on the level of economic development of the country through (The Global Competitiveness Index).

Key words: institutionalization, national economy, economic development, comparative systems, methodological approaches, institutions, institutional environment.

УДК 338.64

Муніка Н.О.

здобувач

Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій

Постановка проблеми. В сучасній економічній науці інституціоналізм є одним з найбільш популярних напрямів економічної думки. Він сформувався як відповідь на виклики сучасного етапу розвитку економічних взаємовідносин, при якому господарюючі суб'єкти повинні постійно здійснювати вибір, визначати та адаптувати свою поведінку.

Відображення сучасних економічних реалій базується на чотирьох основних властивостях сучасної економіки: зростання ролі інформації та інформаційних витрат, як наслідок зростання ролі неповної раціональності економічної поведінки господарюючих суб'єктів; різноманітність форм власності; посилення ролі держави в регулюванні економіки складнощі в обґрунтуванні економічної поведінки без врахування комплексних соціокультурних, політичних та інших факторів.

З інституційної точки зору господарюючому суб'єкту вигідно дотримуватися норм, в тому випадку, коли вони полегшують його взаємодію з іншими економічними суб'єктами та сприяють реалізації його інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш вагомими дослідженнями в сфері інституціональної економіки представлено такими зарубіжними вченими, як Т. Веблен, У. Гамільтон, Дж. Коммонс, Р. Коуз, Д. Норт, О. Уільямсон та ін. Вагомий внесок в розвиток і популяризацію інституціональ-

них досліджень в Україні внесли Н. Колодрубська, Н. Литвиненко, О. Москаленко, Т. Склярчук, А. Ткач, О. Шпикуляк та багато інших. Але проблеми обґрунтування та систематизації методичних підходів до оцінки впливу інституціоналізації залишаються мало дослідженою площиною.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження стало обґрунтування методичних підходів до оцінки впливу інституціоналізації на рівень економічного розвитку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інституціоналізація економічних відносин не є результатом окремих взаємин деяких господарюючих суб'єктів, а формується потужним соціальним механізмом, що включає безліч чинників. Інакше кажучи, вона є системним результатом, що підвищує ефективність роботи всієї системи в цілому. Тому її розвиток зачіпає різні складові соціально-економічної і політичної системи, не обмежуючись тільки правовими або економічними заходами. Цей процес дозволяє стверджувати і закріплювати певні види економічної взаємодії суб'єктів і рівнів господарювання з приводу реалізації їх інтересів в різні види інститутів, що робить ці взаємодії не тільки постійними, а й обов'язковими.

Інституціоналізація економічних відносин як оформлення стійких взаємовідносин господарюючих суб'єктів з приводу реалізації своїх інтересів відбувається завдяки існуванню інституційних

умов, що взаємодіють і взаємно підсилюють один одного, до яких можна віднести перш за все низьку якість державного управління, несприятливий бізнес-клімат, слабку податкову дисципліну, низький рівень розвитку соціального партнерства.

Отже, останнім етапом процесу інституціоналізації економічних відносин можна вважати створення відповідно до норм і правил чіткої статусно-рольової структури економічної системи, а також організацій і установ, що забезпечують функціонування відповідного економічного інституту, управління і контроль його діяльності.

Інституційні інтереси суб'єктів в системі господарських відносин полягають в діях по виробленню правил, порядку, рамок, що обмежують економічну діяльність суб'єктів з метою підвищення ефективності результатів цієї діяльності, яка в умовах ринкової економіки полягає в максимізації їх доходів. Тобто, інституційні відносини – це і є взаємодії господарюючих суб'єктів, спрямована на формування інститутів, призначенням яких є створення економічного середовища і умов для реалізації економічних інтересів цих суб'єктів шляхом накладення на їх дії певних рамок, що дозволяють регламентувати не тільки поведінку суб'єкта, стільки набір альтернатив, з яких він робить свій індивідуальний вибір.

По суті інституціоналізація економічних відносин означає заміну спонтанної, непередбачуваної дії господарюючого суб'єкту передбачуваним, впорядкованим, нормативним, регульованим шляхом визначення і закріплення соціально-економічних і політичних статусів і ролей, цінностей і норм, організації контролю. Інституціоналізація економічних відносин дозволяє створити чітку статусно-рольову структуру економічної системи, підвищуючи тим самим, її ефективність.

В сучасному економічному житті найбільш детально дослідженню інститутів, інституціональних систем, інституціональних змін економіки та різних типів економічних систем приділяють увагу економічні компаративні системи. Сучасна компаративна економіка, базується на методологічному підході, розробленому групою економістів Світового банку та Національного бюро економічних досліджень (NBER), які обґрунтовують значний вплив інститутів на соціально-економічний розвиток країн [1].

В загальному вигляді інституційні засади господарської діяльності складаються із сукупності основоположних правил та певного набору інститутів, які встановлюють правила регулювання соціально-економічної діяльності суб'єктів господарювання [2].

Основна увага приділяється вивченню структури ефективних інститутів та політики інституціонального вибору через визначення межі інституційних можливостей (institutional possibility

frontier). Базисом даного підходу є твердження, що інститути функціонують для контролю двох небезпек – диктатури та безладу, відповідно, проблема інституціонального дизайну – узгодження конфліктності цих двох граничних станів. Фундаментальний компроміс контролю – держава, яка має достатньо влади для контролю безладу, однак і достатньо влади для диктатури [3].

Інституціональна система сама по собі не є фактором економічного розвитку у класичному розумінні (праця, капітал і технології), водночас вона упорядковує взаємодію між економічними агентами в процесі розподілу та використання основних факторів розвитку. Оцінити вплив інституціоналізації на рівень економічного розвитку країни досить важко. Найбільш повно і якісно це можна зробити використовуючи компаративні економічні дослідження.

На нашу думку, найбільш комплексно та системно оцінюється вплив інституціоналізації на рівень економічного розвитку країни за допомогою «Індексу глобальної конкурентоспроможності» (The Global Competitiveness Index). Це глобальне дослідження і супроводжуваний його рейтинг країн світу за показником економічної конкурентоспроможності.

Індекс розраховується за методикою Всесвітнього економічного форуму. Цей показник оцінює здатність економік забезпечувати вищу продуктивність бізнесу і, як наслідок, вищі темпи економічного зростання й економічного добробуту нації. Індекс глобальної конкурентоспроможності був розроблений для оцінки потенціалу зростання країн у середньостроковій й довгостроковій перспективі, з огляду на рівень розвитку на цей час і усвідомлюючи той факт, що конкурентоспроможність – це набір установ, політик і факторів, які визначають рівень продуктивності країни.

Дослідження проводиться з 2004 року і в даний час є найповнішим комплексом показників конкурентоспроможності в різних країнах світу. Індекс глобальної конкурентоспроможності формується зі 113 змінних, які детально характеризують конкурентоспроможність країн, що знаходяться на різних стадіях економічного розвитку. Сукупність змінних на дві третини складається за результатами опитування керівників компаній (з метою охоплення широкого кола чинників, які впливають на бізнес-клімат в досліджуваних країнах), а на одну третину – із загальнодоступних джерел (статистичні дані та результати досліджень, які здійснюються міжнародними організаціями на регулярній основі).

Усі змінні об'єднані в 12 контрольних показників, які визначають національну конкурентоспроможність, причому ваговий параметр кожної компоненти індексу конкурентоспроможності є різним. Найбільш важливим для нашого дослі-

дження є перша складова – Інститути. Інституціональне середовище формує базу, в рамках якої приватні підприємці, компанії та уряди взаємодіють один з одним з метою одержання прибутків та забезпечення процвітання економіки. Інституціональна база дуже важлива для конкурентоспроможності та зростання. Вона впливає на спосіб, у який різні суспільства розподіляють свої переваги та несуть втрати від реалізації стратегій і програм розвитку. Крім того, вона позначається на інвестиційних рішеннях і організації виробництва. Власники землі, корпоративних акцій і навіть інтелектуальної власності не будуть здійснювати інвестиції в поліпшення або підтримку власності, якщо їм не будуть гарантовані права власників. З іншого боку, якщо власність не можна продати або купити без впевненості у тому, що уряд схвалить угоду, ринок не зможе динамічно зростати.

Значення установ не обмежено законодавчою базою. Ставлення уряду щодо ринків і свобод, ефективність його роботи також є важливими: надмірне державне регулювання, громіздкий апарат і бюрократія⁴, корупція, нечесність при складанні держзамовлень, недостатня прозорість та надійність або політична залежність судової системи призводять до значних економічних витрат з боку бізнесу.

Приватні установи також є важливим елементом процесу досягнення добробуту. Як показали великі корпоративні скандали декількох останніх років, стандарти бухгалтерського обліку й звітності відіграють важливу роль щодо запобігання шахрайства й неефективного управління, а також впевненості інвесторів і споживачів. Вони також є важливими складовими в утворенні добробуту. Дотримання суворих етичних норм у ділових відносинах збільшують ступінь довіри й, таким чином, знижують вартість виконаних операцій. Крім того,

прозорість ведення бізнесу, яку можна досягнути завдяки суворим стандартам обліку допомагає запобігти шахрайству й неефективному управлінню. Ці аспекти зазначені в розділі, що стосується приватних установ. Більш детально параметри оцінки субіндексу Інституції представлено в таблиці 1.

Перший принцип, на якому ґрунтується індекс глобальної конкурентоспроможності, полягає в тому, що факторів, які визначають конкурентоспроможність, є безліч, всі вони комплексні й не виключають один одного. Другий принцип полягає в тому, що різні фактори впливають на різні країни по-різному. По мірі розвитку економіки заробітні плати зростають, і для підтримки високого рівня прибутків необхідно підвищувати продуктивність праці.

Експерти при складанні індексу враховують, на якій стадії економічного розвитку знаходиться країна – базового розвитку (1), керованої ефективності (2) чи інноваційного розвитку (3), оскільки значення окремих чинників зростання конкурентоспроможності визначаються стартовими умовами, інституційними та структурними характеристиками країни.

Враховуючи особливості вихідного стану країни, пропонується активізація тих сфер діяльності, які найкраще здатні підвищити її конкурентоспроможність. Наприклад, для країн, які конкурують на світовому ринку виключно на основі наявності природних ресурсів та низьковартісної робочої сили, актуальним є зосередження на покращенні позицій «базового розвитку».

Для країн, які є більш конкурентними на глобальній арені в промисловій площині або перейшли в цей розряд з нижчого щабля розвитку, доцільніше концентруватися в напрямку зростання якості показників «підсилення ефективності». Врешті, країни найвищого ступеня роз-

Таблиця 1

Питома вага складових субіндексу Інституції в Індексі глобальної конкурентоспроможності

Компоненти субіндексу Інституції	Питома вага у загальній оцінці та в межах субіндексу, %
<i>А. Державні інститути:</i>	75
права власності (права власності, захист прав інтелектуальної власності);	20
– етика і корупція, довіра до політиків;	20
– тиск (незалежність судочинства, фаворитизм у процесі укладення рішень державними чиновниками);	20
– неефективність уряду (державні розтрата, тягар державного контролю, ефективність законодавчої бази, прозорість вироблення урядом політичного курсу);	20
– безпека (витрати бізнесу внаслідок тероризму, злочинності і насильницьких дій; організована злочинність; надійність поліції)	20
<i>Б. Приватні інститути:</i>	25
– корпоративна етика (етична поведінка компаній);	50
– підзвітність (міцність стандартів аудиту і звітності, ефективність корпоративних органів управління; захист інтересів міноритарних акціонерів)	50

витку «з орієнтацією на інноваційність» зможуть збільшити показники конкурентоспроможності через розробку та впровадження нових технологій у виробництво та організацію бізнесу на основі новітніх глобальних моделей, що відображає субіндекс «Інновації та розвиток».

Країни, економіка яких перебуває між будь-якими двома з трьох стадій, вважаються країнами з «перехідною економікою». Для цих країн питома вага складових повільно змінюється в процесі розвитку країни, що засвідчує плавний перехід від однієї стадії розвитку до іншої [4].

Крім індексу Глобального індексу конкурентоспроможності до основних компаративних систем, що враховують вплив інституціоналізації на розвиток економіки можна віднести:

- Глобальний індекс інновацій (The Global Innovation Index – GII) [5];
- Рейтинг інноваційних економік (Bloomberg Innovation Index – BII) [6];
- Індекс ведення бізнесу (Doing Business – DB) [7];
- Індекс інвестиційної привабливості (International Business Compass – IBC) [8];
- Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) [9];
- Індекс економічної свободи (Index of economic freedom – IEF) [10];
- Рейтинг легкості сплати податків (Paying Taxes – PT) [11];
- Індекс конкурентоспроможності економіки (World Competitiveness Scoreboard – WCS) [12].

Нами сформовано графічну інтерпретацію найбільш впливових інтегральних індикаторів на рівень конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку наведено на рис. 1.

Сучасні позиції України у міжнародному конкурентному середовищі пояснюються негативними

тенденціями у динаміці макроекономічних факторів соціально-економічного розвитку країни, що, у свою, чергу, обумовлено динамікою показників інноваційної, інвестиційної, фінансової, кадрової активності організацій. Для аналізу стану рівня конкурентоспроможності країни важливу роль відіграють фактори зовнішнього впливу. Тому, для більш ефективного аналізу конкурентних позицій необхідно проаналізувати фактори макроекономічного впливу, зосереджуючи увагу на економічній складовій конкурентоспроможності держави.

Проведений ретроспективний аналіз міжнародних конкурентних позицій України за 2010–2017 рр. дає підстави зробити висновок про їх тісний взаємозв'язок і визначити ключові фактори макроекономічного середовища, що впливають на їх зміни.

Узагальнюючи різноманітні підходи, нами узагальнено систему факторів макроекономічного впливу, які утворюють структурно-елементний зміст соціально-економічного розвитку країни, що наведено на рис. 2.

Висновки з проведеного дослідження. Вимірювання якості інститутів, незважаючи на велику кількість досліджень, проведених з даної тематики, продовжує залишатися дискусійним питанням.

Що ж стосується кількісної оцінки інститутів на рівні функціонування національної соціально-економічної системи, то на даному етапі використовується дуже велика кількість різноманітних індикаторів, що сформувався в процесі міждержавних порівнянь. В подальших дослідженнях нами буде представлено більш ретельний розгляд кожної з груп факторів дозволить виявити часткові індикатори та відповідні кількісні і якісні показники, що характеризують соціально-економічний розвиток України.

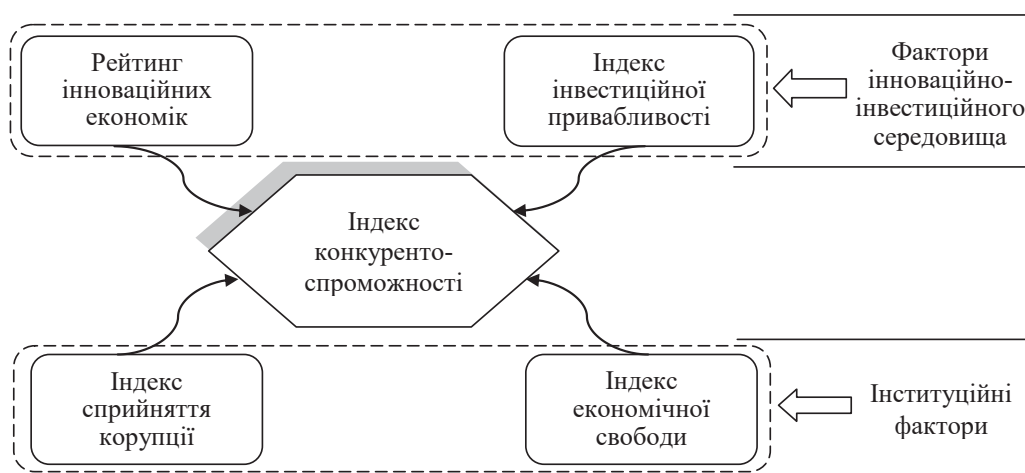

Рис. 1. Основні фактори, що вплинули на зниження рівня конкурентоспроможності України

Джерело: розроблено автором

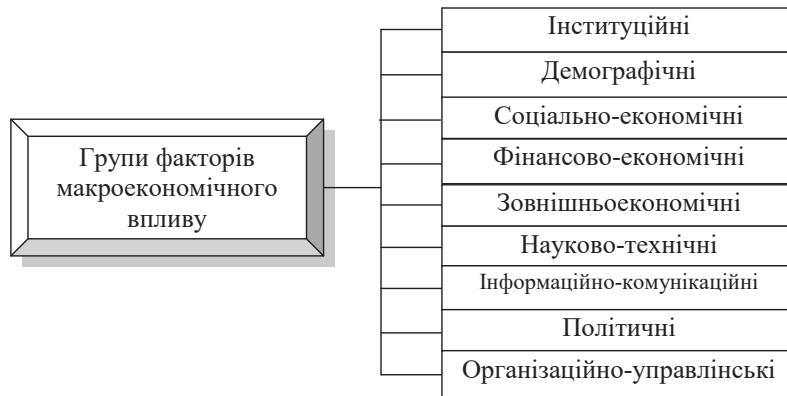

Рис. 2. Макроекономічні фактори впливу на соціально-економічний розвиток держави

Джерело: розроблено автором

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Djankov S. The New Comparative Economics/ S., Djankov, E. Glaeser, R. LaPorta, F. Lopez-de-Silanes, A. Shleifer // Journal of Comparative Economics. – 2003. – Vol. 31. – № 4. – P. 595–619
2. Davis L., North D. Institutional Change and American Economic Growth. Cambridge. 1971. – P. 6.
3. Поченчук Г.М. Економічна компаративістика: інституціональні аспекти. Глобальні та національні проблеми економіки, Випуск 9, 2016 <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/05.pdf>
4. The Global Competitiveness Index – GCI) [The Global Competitiveness Report 2016-2017. World Economic Forum. Geneva [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017>
5. The Global Innovation Index 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org>

6. Bloomberg Innovation Index 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bloomberg.com>
7. Doing Business 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2017>
8. International Business Compass 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bdo-ibc.com/index/global-comparison/overall-index/>
9. Corruption Perceptions Index 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.transparency.org>
10. Index of economic freedom 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/pdf/2017/countries/ukraine.pdf>
11. Paying Taxes Report 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc-paying-taxes-2017.pdf>
12. The IMD World Competitiveness Scoreboard 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imd.org/upload/imd.website/wcc/scoreboard.pdf>